

кратковременно. Уничтожение объектов и реальности происходит даже в буквальном смысле, примером тому является уничтожении объектов природы человечеством. Потребительские товары используются быстро, люди переезжают в новые жилые помещения гораздо чаще, чем в прошлом, и все эти действия отрезают их от прошлого, они постоянно испытывают ненасытный голод по новому, им необходимо обновленное потребление товаров, друзей, или опыта. Многие интеллектуалы писали о борьбе культуры против общества. Негативные последствия этой главной ценности в обществе (перформативность или эффективность) могут быть уравновешены новой позитивной властью культуры. Постмодернистской ум может улучшить человеческую жизнь путем влияния культуры на общество, возможно, даже с неким сопротивлением со стороны общества.

Библиографические ссылки

1. **Arendt H.** The Human Condition [Text] / H. Arendt. – Chicago : University of Chicago press, 1958.
2. **Jameson F.** Postmodernism or, The Cultural Logic of Late Capitalism [Text] / F. Jameson. – NY.: University, 1992.
3. **Lyotard J.-F.** Les lumieres, le sublime. Un echange de paroles entre Jean-Francois Lyotard, Willem van Reijen et Dick Veerman [Text] / J.-F. Lyotard. – Paris, 1988.
4. **Lyotard J.-F.** Moralites postmodernes [Text] / J.-F. Lyotard. – Paris: Editions Galilee, 1993.
5. **Lyotard J.-F.** The Postmodern Condition: A Report on Knowledge [Text] / J.-F. Lyotard. – Minnesota : The University of Minnesota, 1984.
6. **Moore J.** Postmodernism, Literature Matters [Текст] / J. Moore. – L. : Newsletter of the British Council's Literature Department, 1994.
7. **Sim, S.** The Routledge Companion to Postmodernism [Text] / S. Sim. – London : Routledge, 2004.
8. **Wellmer A.** The Persistence of Modernity: Essays on Aesthetics, Ethics, and Postmodernism [Text] / A. Wellmer. – Cambridge: the MIT Press, 1993.

Надійшла до редколегії 25.01.11

УДК 130.2

І. Совсун

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

НОВИЙ ПОРЯДОК ДЕННИЙ ДЛЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Аналізується виникнення кризи ідентичності університетів, що розпочалась у зв'язку з занепадом держав-націй та делегітимацією наукового

знання у постмодерній філософії. Розглядається подальша комерціалізація ідеї освіти, що відбулась частково унаслідок такої кризи філософії та впровадження Болонського процесу як неолиберального проекту європейських держав.

Ключові слова: криза, постмодерн, новий порядок, університет.

Анализируется возникновение кризиса идентичности университетов, которая началась в связи с упадком государств-наций и делегитимацией научного знания в постмодерной философии. Рассматривается дальнейшая коммерциализация идеи образования, которая состоялась частично вследствие такого кризиса философии и внедрения Болонского процесса как неолиберального проекта европейских государств.

Ключевые слова: кризис, постмодерн, новый порядок, университет.

Occurrence of crisis of identity of universities which began in connection with decline of the states-nations and delegitimation of scientific knowledge in postmodern philosophies is analyzed. The further commercialization of ideas of education, which has taken place in part owing to such crisis of philosophy and introduction Bolonga's process as newliberal the project of the European states is consedered.

Keywords: crisis, a postmodern, the new order, university.

Криза ідентичності університету. Контури ширшого контексту освітніх трансформацій 2000-х рр. почали вимальовуватися ще в 1970-х рр. Саме тоді вперше постали питання про переформатування місії університету у сучасних суспільствах та встановлення нового режиму взаємин між освітою, владою та економікою. Криза університету пов'язана з розпадом модерної держави-нації та постановкою питання про можливість універсального знання у постмодерністській філософській традиції.

Класичний університет було сформовано в Європі під впливом ідей Просвітництва та концептуалізовано класичними німецькими філософами (І. Кант, Ф. Шлеєрмахер, Й. Фіхте). При цьому, розвиток університету був тісно пов'язаний з розвитком національних держав. Так, Фіхте пропонував свій університетський проект як спосіб реалізації ідеї *Volk'a* шляхом розкриття його істинної природи у формі національної держави. Класичний університет був покликаний виховувати відповідального та вільного громадянина держави-нації, плекати в ньому ідеали патріотизму та відданості своєму народові. Попри дещо відмінний шлях американських університетів, їх місія так само мала важливу політичну складову, яку Білл Рідінгс визначає як «виконання обцянки раціонального громадянського суспільства» [9, с. 59].

Побудований для служіння державі-нації шляхом пошуку істини, класичний університет був модерною інституцією. Логічно, що заяви про закінчення проекту модерну (чи його не-втілення) поставили також питання про подальшу долю університету.

Першим викликом для університету у другій половині ХХ ст. стало поширення постмодерної філософії, яка проблематизувала можливість наукового знання, як такого, що претендує на універсальність та об'єктивність. У 1979 році вийшла відома книга Жана-Франсуа Ліотара «Стан постмодерну», котра була написана на замовлення Ради університетів Квебеку (Канада) для аналізу сучасного статусу знання в суспільстві. Ліотар таки пояснював кризу університету: «Спрощуючи до крайнощів, я визначаю пост-модерн як недовіру до метанаративів. Ця недовіра є безперечно продуктом прогресу у науках: проте цей прогрес у свою чергу містить у собі таку недовіру. З застарінням апаратів легітимації метанаративів пов'язано також криза метафізичної філософії та криза університетської інституції, що покладалась на неї.» У книзі Ліотар заявив прихильність до множинності малих нарративів, котрі будуть змагатися один з одним, на заміну тоталітаризму великих нарративів.

Подальша критика постмодернізму засуджувала його крайній релятивізм: постмодерністи постулюють, що не може бути кінцево правильних ідей, існують тільки кращі чи гірші шляхи інтерпретації певних речей. Критики стверджують, що постмодернізм в цілому перетворився на алібі для інтелектуалів, на зручне виправдання для того, щоб не займати політичну позицію, як щодо змін всередині університетів, так і ззовні [6, с. 12]. Попри потужну хвилю критики постмодернізму, підняті ним питання про легітимність будь-якого знання залишаються відкритими, підживляючи зсередини внутрішню єдність академічної спільноти.

Не менш вагомою причиною кризи університету є також зовнішній фактор, а саме – розпад держави-нації унаслідок глобалізаційних процесів. Цікавим у цьому контексті є дослідження канадського дослідника Білла Рідінга від 1995 р. На його переконання, в умовах «поглинання капіталізмом національної держави» ключова культурна місія університету втрачається. «Університет епохи Гумбольдта розумівся як один з первинних апаратів виробництва національних суб'єктів в епоху модерну, і відповідно занепад національної держави змушує ставити серйозні запитання щодо змісту сучасної функції університету» [9, с. 78].

Цікаво відзначити, що в аспекті розуміння сучасного стану держави-нації український політичний та академічний дискурс суттєво відрізняється від західноєвропейського та північноамериканського. Як у суспільних науках, так і на рівні політичних рішень, продовжує функціонувати ідея про спрямованість освіти на розвиток та утвердження національної держави. До прикладу, Національна доктрина розвитку освіти визначає своїм актуальним завданням «забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та подальше утвердження її національного характеру» [10]. Таку відмінність можна коротко пояснити історично-недавнім формуванням України як формально незалежного політичного суб'єкта, проте загалом тема потребує детальнішого опрацювання у межах ширших міждисциплінарних проектів.

Отже, друга половина ХХ ст. поставила серйозні проблеми перед університетом. Проте попри потребу у виробленні нової легітимації для подальшого функціонування університету, політичні кроки урядовців як всередині кожної окремої країни, так і на міжнародній арені, малою мірою зважали на виклики часу та загрози ідеї університету, переформатувавши освітні проблеми винятково в інституційних та економічних термінах. Результатом цього стало поглиблення кризи, головним джерелом якої став політичний наголос на комерціалізації освіти, тобто поглибленні її зв'язків з бізнесом у питаннях впровадження інноваційних технологій та працевлаштування громадян з вищою освітою.

Комерціалізація вищої освіти. У світлі неолиберального повороту 1970–80-х рр. [12] у розвинених країнах світу почалися скорочення соціальних програм в різних сферах, у тому числі в освітній. Скорочення фінансування освіти уряди намагались компенсувати відкриттям можливостей для заробітку для державних університетів. Подібну політику після США та Великої Британії почали впроваджувати також і континентальні європейські країни. Пост-радянські держави так само пристали до ідеології вільного ринку, в тому числі у питанні освіти, і через брак бюджетних коштів так само намагаються комерціалізувати сферу вищої освіти. Подібно до своїх західноєвропейських колег, українські урядовці активно впроваджують у публічний дискурс та бюрократичну практику ідеї про потребу «комерціалізувати» освіту та науку. До прикладу, на основі Міністерства освіти і науки України діє Міжвідомча робоча група з *комерціалізації* науково-технічних розробок вищих навчальних закладів. Також на офіційному сайті МОН можна знайти рекомендації, розроблені за результатами засідання круглого столу щодо впровадження наукових досліджень в економіку (від 31 березня 2010 р.), у яких серед «факторів, які стримують розвиток наукової та науково-технічної діяльності і, головне, впровадження результатів цієї діяльності в економіку України» визначено, зокрема, те, що «переважна кількість науковців не усвідомлює важливості комерціалізації та не спроможна комерціалізувати результати своїх досліджень.»

Комерціалізація вищої освіти та науки при цьому обґрунтовується «вимогою часу» та міжнародним досвідом. Ректор найбільшого технічного університету країни НТУ «КПІ» Михайло Згуровський в одному з інтерв'ю так окреслив філософію співпраці освітнього та економічного поля: «В умовах ринкової економіки держава може запропонувати лише правила інноваційного розвитку, політично й ресурсно стимулювати важливі проекти та програми. Усі ж інші види взаємодії між учасниками інноваційного процесу повинні здійснюватися самостійно

¹ Відбулося засідання робочої групи МОН з комерціалізації науково-технічних розробок ВНЗ // Єдине освітнє інформаційне вікно України. – 15.09.2010 // <http://osvita.com/news/15-09-2010/1284501660/>

на основі їхніх взаємних інтересів»¹. Фактично, у такому трактуванні роль держави зводиться до «нічного вартового», що відповідає головним постулатам неоліберальної моделі розвитку.

Зважаючи на те, що українські освітянські управлінці просувають ідею співпраці бізнесу і влади посилаючись на іноземний досвід, варто детальніше розглянути результати такої політики та її критичне осмислення академічним середовищем. У книзі, що набула широкого розголосу у США всередині університетського середовища та за його межами, Дженіфер Вошборн [17] описує проблеми, котрі виникли унаслідок активного впровадження такої філософії у життя американських університетів. Через зростаючу конкуренцію з боку Німеччини та особливо Японії, Конгрес США у 1980 р. прийняв закон Бая-Доля (Bayh-Dole Act), яким університети здобули можливість оформлювати право інтелектуальної власності на власні розробки, таким чином гарантуючи собі прибуток від їх подальшого застосування в економічній сфері. Унаслідок такої законодавчої зміни університети перетворились на прибуткові організації, першочерговим інтересом яких стало отримання доходу від впровадження власних винаходів. Фактично, змінилась не просто форма фінансування дослідницьких проєктів. Дженіфер Вошборн та Наомі Кляйн [5] наводять чимало прикладів того, коли тісна співпраця між університетом та бізнесом призводила до «корпоративної корупції» та нівелювання базових університетських принципів незаангажованого знання та критичності: в умовах, коли університет є просто виконавцем послуг для бізнес-корпорацій, він втрачає право висловлювати незгоду та критику (і часто це закріплено у відповідних юридичних документах, що регулюють співпрацю вищої та корпорації).

Американський соціолог та голова Ради суспільних досліджень Крег Калхун визначає, що у результаті змін, що відбулись у відносинах між освітою і бізнесом, університет перетворився з виробника загальних благ та поширювача приватних інтересів [14]. Ці зміни у підходах до визначення власної місії залишаються переважно американською специфікою, проте важливим є те, що Болонський процес взяв за реформування європейської системи освіти саме американську модель. З наведених вище прикладів можна зробити висновок про наміри українських урядовців наслідувати цю модель. Разом з тим, ризики співпраці університету та бізнесу для його суспільної місії залишаються за межами публічного та академічного дискурсів. Більше того, освітню модель, котру вже не перше десятиліття критикує американська академічна спільнота, було закладено в основу реформування європейської освіти.

Болонська реформа як новий виклик для університетської освіти. У 1999 р. у Болонії міністри 29 європейських країн

¹ Дослідницькі університети як центри інноваційного розвитку країни // Дзеркало тижня. – 21.01.2011 // <http://www.dt.ua/newspaper/articles/73711>

підписали Болонську декларацію, що стала початком координації освітніх політик країн-підписантів. Болонська декларація визначила такі головні пріоритети: затвердження порівнянної системи вчених ступенів; запровадження двоциклового навчання; створення єдиної системи кредитів (ECTS); сприяння мобільності студентів [8]. При цьому у декларації відмічається, що співпраця у сфері освіти є важливою для розвитку демократичних суспільств та для економічної мобільності громадян у межах європейського континенту. Таким чином, у документ початково було закладено подвійні цілі – політичні та економічні. Разом з тим, подальший розвиток Болонського процесу було зосереджено першочергово на досягненні економічної мети – вільного руху студентів (що, за задумом, повинно посприяти подальшому вільному рухові робочої сили). Свідченням цього, зокрема, роз'яснення спільної цілі Болонського процесу на сайті Європейської комісії: «створити Європейський простір вищої освіти, щоб розширити працевлаштування та мобільність громадян і збільшити міжнародну конкурентоспроможність Європейського простору вищої освіти» [16].

Іншим важливим міжнародним рішенням стало віднесення у 2000 р. освіти до переліку послуг, що підпадають під дію «Генеральної угоди з торгівлі послугами», підписаної державами-учасницями Світової організації торгівлі, чим було запроваджено до широкого вжитку термін «освітні послуги». Це рішення значною мірою підтвердило загальний напрямок розвитку вищої освіти у напрямку комерціалізації та перетворення її на один з видів товарів.

Фактично, ці документи затвердили нову філософію освіти, котра базується на першочергово «економізмі», тобто на розумінні освіти як необхідного кроку до набуття потрібної кваліфікації, включаючи при цьому з освітніх функцій завдання розвитку громадянської свідомості, набуття культурного капіталу тощо [4]; ця нова філософія освіти запроваджується під гаслами «розвитку та інновацій», хоча критики стверджують, що головним її результатом є повна руйнація головних принципів університетського життя, обмеження виховання у студентів наукового мислення, звуження їх горизонту. Пропоноване Болонським процесом скорочення терміну навчання для здобуття мінімального освітнього рівня, чітка спеціалізація на заміну типовому для західних університетів підходу *liberal arts* та інші кроки Болонського процесу спрямовані на максимальну «економізацію» освітнього процесу [13].

При цьому, і західноєвропейська, і пост-радянські наукові громади неоднозначно сприймають нововведення. Дослідник з Женевиського університету Міхаїл Маяцкій пише, що «Болонська реформа остаточно розсікла сам *corpus*, «тіло» [7, с. 22–28], людський

¹ Варто відзначити, що Болонський процес не є проєктом Європейського Союзу. Разом з тим, головний виконавчий орган ЄС Європейська комісія відіграє важливу роль у впровадженні деяких програм Болонського процесу (особливо у питаннях впровадження стандартів якості освіти).

склад західного університета на дві взаємовиключні частини. З боку відчаю – стара гвардія. «Стара» не в сенсі віку, адже сюди поки що входить і частина студентства. «Стара» – в сенсі вірності певній минулій ідеї університета, згідно з якою, за словами Гумбольдта, «не професори – для студентів, а вони всі – для знання». З боку оптимізму – новий дух «відкритості», «успішності», «ефективності», «інновації» і «динамізму». Стара гвардія приречено веде ар'єргардні бої. Новий чиновницький порив з невинною синявою в очах весело руйнує створюване роками» [7, с. 25].

Проте, у світлі описаної вище кризи самоідентифікації університету, академічна спільнота не спромоглась на розробку альтернативної програми розвитку освіти, котра б об'єднала викладачів та дослідників різних країн та спеціальностей. Російський соціолог Александр Бікбов, вказуючи на виклики, що постають перед сучасною освітою, стверджує, що єдиним можливим шляхом відновлення та збереження академічних свобод та розвитку університетської освіти є колегіальне управління на рівні викладачів, котрі єдині можуть гарантувати певну планку якості, протидіючи бюрократичному та економічному впливові на освіту [1, с. 27–30]. Дієве впровадження такої програми на інституційному рівні є непростим завданням, проте умова якнайширшого залучення освітянської громадськості до формування порядку денного освітніх реформ є нагальною проблемою, котру не було виконано у випадку з Болонським процесом. Таке залучення повинно відбуватись на основі широкої поінформованості учасників, відкритості та дійсного впливу на подальші прийняття рішень.

Бібліографічні посилання

1. Бікбов А. Рассекреченный план Болонской реформы [Текст] / А. Бікбов // Пушкин. – 2009. – № 2. – с. 27–30.
2. Дослідницькі університети як центри інноваційного розвитку країни [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 21.01.2011. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/newspaper/articles/73711>
3. Відбулося засідання робочої групи МОН з комерціалізації науково-технічних розробок ВНЗ [Електронний ресурс] // Єдине освітнє інформаційне вікно України. – 15.09.2010. – Режим доступу : <http://osvita.com/news/15-09-2010/1284501660/>
4. Клепко С.В. Філософія освіти в європейському контексті [Текст] / С. В. Клепко. – Полтава: ПОІШО, 2006. – 328 с.
5. Кляйн Н. No logo [Текст] / Н. Кляйн. – М. : Добрая книга, 2008. – 624 с.
6. Лиотар Ж. Состояние постмодерна [Текст] / Ж. Лиотар. – М.: Алтейя, 1998. – 160 с.
7. Маяцкий М. От Болоньи до Болоньи или туниковый процесс [Текст] / М. Маяцкий // Пушкин. – 2009. – № 2. – С. 23–28.
8. МОНМС. Текст Болонської декларації та список країн, міністри освіти яких її підписали [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/higher/bolon/2>

9. Ридингс Б. Университет в руинах [Текст] / Б. Ридингс. – М.: Удательский дом Государственного университета – Высшей школы экономики, 2010. – 304 с.
10. Указ президента України. Про національну доктрину розвитку освіти [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=347/2002>
11. Українській освіті потрібен новий курс [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 25.12.2010. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/newspaper/articles/61773>
12. Харви Д. Краткая история неолиберализма / Д. Харви. – М. : Поколение, 2007. – 288 с.
13. Amaral A. Epidemology and the Bologna saga [Text] / A. Amaral // Higher education. – 2004. – № 1. – P. 79–100.
14. Calhoun C. Is the university in crisis? [Electronic resource] / C. Calhoun. – Режим доступу: <http://www.ssrc.org/staff/president/IsTheUniversityInCrisis-1.pdf>
15. Ritzen J. A change for European universities [Text] / J. Ritzen. – Amsterdam: Amsterdam university press, 2009. – 225 p.
16. The Bologna declaration on the space for higher education: an explanation [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf>
17. Press E. The Kept university [Text] / E. Press, J. Washburn. – Режим доступу: http://www.utwatch.org/oldnews/atlanticmonthly_keptuniversity_03_2000.html

Надійшла до редколегії 24.01.11

УДК 177.61:141.78

О. В. Соколова

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

«ЛЮБОФФ» ТА ІНШІ СИМУЛЯКРИ ЛЮБОВІ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ

Висвітлюються особливості віртуальної Любові у інформаційному суспільстві. Особлива увага приділяється розвитку поняття «любофф» у постсучасній філософії.

Ключові слова: любофф, віртуальна любов, симулякр.

Освещаются особенности виртуальной Любви в информационном обществе. Особое внимание уделяется развитию понятия «любофф» в постсовременной философии.

Ключевые слова: любофф, виртуальная любовь, симулякр.

Features of the virtual love in the information society. Particular attention is paid to developing the concept of «lyuboff» in postmodern philosophy.

Keywords: lyuboff, virtual love, simulacrum.